

HAYOTIY KO'NIKMALARGA OID KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH ASOSLARI

Farxadova Sohiba¹

Osiyo xalqaro universiteti

KEYWORDS

Hayotiy ko'nikmalar, kompetensiya shakllantirish, tajribaviy o'rganish, SEL, yosh differensatsiyasi, o'qituvchi malakasi.

ABSTRACT

Maqola hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishning pedagogik asoslarini tahlil qiladi. Sistematically literature review usuli yordamida 2010-2024 yillardagi 85 ta manba (Scopus, Web of Science, ERIC) tadqiq qilindi. Asosiy natijalar: konstruktivizm va ijtimoiy-kognitiv nazariyalar sinergiyasi samaradorlikni oshiradi; tajribaviy o'rganish ($d=1.45$), SEL dasturlari ($d=1.32$) eng samarali metodlardir; yosh farqlariga moslashtirilgan yondashuvlar (bolalarda o'yin, o'smirlarda identifikatsiya loyihalari) talab qilinadi; O'zbekistonda o'qituvchi malakasini oshirish, madaniy mos modellar joriy etish tavsiya etiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: [10.5281/zenodo.15870434](https://doi.org/10.5281/zenodo.15870434)

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish

Zamonaviy jamiyatda tez o'zgaruvchan texnologiyalar, global muammolar va ijtimoiy dinamika sharoitida shaxsning muvaffaqiyatli hayot kechirishi va ijtimoiy moslashuvchanligi an'anaviy bilimlardan tashqari, keng qamrovli hayotiy ko'nikmalar (life skills) va kompetensiyalarni talab qiladi. Hayotiy ko'nikmalar – bu shaxsning kundalik hayotdagi turli vaziyatlar, muammolar va talablarni samarali hal etish, o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish va jamiyatda faol ishtirok etish imkonini beruvchi psixologik va ijtimoiy ko'nikmalar majmuasidir. Ushbu kompetensiyalarga mas'uliyatli qaror qabul qilish, tanqidiy fikrlash, aloqa va hamkorlik, his-tuyg'ularni boshqarish (EQ), ijodiy yondashuv, muammolarni hal etish, mustaqillik, moslashuvchanlik, maqsadli harakat qilish va ijtimoiy mas'uliyat kabilar kiradi.

Hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishning ahamiyati xalqaro tashkilotlar (BMT, UNESCO, UNICEF, WHO) tomonidan uzoq vaqtdan beri urg'u bilan ta'kidlanib kelinmoqda. Biroq, amaliyotda bu jarayon ko'pincha tizimli emas, parchalangan holda amalga oshiriladi yoki

ta'lim jarayonining chekkasida qolib ketadi. Ushbu tadqiqotning maqsadi hayotiy ko'nikmalarga oid kompetensiyalarni shakllantirishning fundamental pedagogik asoslarini chuqur tahlil qilish, samarali metodologiyalar va amaliy yondashuvlarni aniqlash, shuningdek, mavjud cheklovlar va kelajakdagi yo'nalishlarni ochib berishdan iborat.

Tadqiqot quyidagi asosiy savollarga javob berishga intiladi:

1. Hayotiy ko'nikmalar kompetensiyasining nazariy konseptual asoslari (psixologik, pedagogik, sotsiologik) qanday?
2. Hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishda eng samarali pedagogik yondashuvlar va metodlar qaysilar?
3. Turli yosh guruhlari (bolalar, o'smirlar, yoshlar) uchun bu kompetensiyalarni rivojlantirishda qanday farqlar mavjud?
4. Hayotiy ko'nikmalarni baholashning ishonchli usullari qanday shakllantirilishi mumkin?
5. Ushbu jarayonga ta'sir etuvchi asosiy omillar (oila, maktab, mahalla, ommaviy axborot vositalari, siyosat) qanday integratsiyalanishi kerak?

Metodologiya

Ushbu tadqiqot sifatli tahlilga asoslangan bo'lib, asosan adabiy sharhlovchi va tizimli adabiy sharh metodlaridan foydalanadi. Tadqiqotning metodologik asosini quyidagi bosqichlar tashkil etadi: Ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, monografiyalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari (UNESCO, UNICEF, WHO), ta'lim standartlari va dasturlarini o'z ichiga olgan manbalar tahlil qilindi. Asosiy ma'lumot bazalari: Google Scholar, Scopus, Web of Science, ERIC, PsycINFO, ScienceDirect, va tegishli milliy ilmiy resurslar. Topilgan manbalar mavzu bo'yicha muhimligi, metodologik sifat va tadqiqot savollariga mosligi asosida saralandi. Tanlangan manbalarning asosiy g'oyalari, dalillari, natijalari va xulosalari tahlil qilindi, solishtirildi va sintezlandi. Nazariy asoslar, samarali amaliyot namunalari, baholash usullari va kuchli/zaif tomonlari ajratib ko'rsatildi. Tahlil qilingan materiallar quyidagi asosiy bloklar bo'yicha tizimlashtirildi: Nazariy Asoslar, Pedagogik Yondashuvlar va Metodlar, Yosh Xususiyatlari, Baholash, Omillar va Kuchli/Zarif Tomonlar. Har bir blok doirasida turli manbalardagi fikrlar sintezlandi va umumlashtirilgan xulosalar shakllantirildi.

Natijalar

1. Nazariy asoslar:

Konstruktivizm (Piaget, Vygotsky): Ta'lim faol jarayon bo'lib, o'quvchi o'z bilim va ko'nikmalarini faol ravishda quradi. Hayotiy ko'nikmalarni o'rganish tajriba orqali, ijtimoiy o'zaro munosabatda (hamkorlikda o'rganish) va yaqin rivojlanish zonasi (ZPD) doirasida amalga oshiriladi. O'qituvchi moderator rolini o'ynaydi.

Ijtimoiy o'rganish nazariyasi (Bandura): Kuzatish orqali o'rganish (modeling) hayotiy ko'nikmalarni egallashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'qituvchi, ota-onalar va tengdoshlar modellik qiladi. O'ziga ishonch (self-efficacy) – shaxsning ma'lum vazifani bajarishga qodir ekanligiga ishonishi – muvaffaqiyatli amaliyot uchun asosdir.

Emotsional Intellekt (EI) nazariyalari (Salovey, Mayer, Goleman): EQ – o‘z va boshqalarning his-tuyg‘ularini anglash, boshqarish va ulardan samarali foydalanish qobiliyati. Bu tanqidiy fikrlash, qaror qabul qilish, munosabatlar va umumiy farovonlik uchun asos hisoblanadi. EQ ni rivojlantirish hayotiy ko‘nikmalarning markazida joy oladi.

Ijtimoiy-kognitiv karer nazariyasi (Lent, Brown, Hackett): Shaxsning o‘z karerasini muvaffaqiyatli boshqarishi (hayotiy ko‘nikmalarning muhim elementi) uning ish qobiliyati, natijaga bo‘lgan ishonchi va kontekstual omillarga (qo‘llab-quvvatlash, imkoniyatlar) bog‘liq. Ta‘lim bu omillarga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi kerak.

Butun shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim (Holistic Education): Shaxsni intellektual, emotsional, ijtimoiy, jismoniy, ma‘naviy jihatlari bilan butun holda rivojlantirishga qaratilgan. Hayotiy ko‘nikmalar shaxsning butunligini shakllantirishning vositasidir.

UNESCOning 4 Ta‘lim stili (Learning to Know, Learning to Do, Learning to Be, Learning to Live Together): Hayotiy ko‘nikmalar to‘rtala ustunga ham mos keladi, ayniqsa "Bilish" (tanqidiy fikrlash), "Qilish" (amaliy ko‘nikmalar, mas‘uliyat), "Bo‘lish" (shaxsiy rivojlanish, o‘zini anglash) va "Birga Yashash" (aloqa, hamkorlik, konfliktlarni hal etish) uchun zarurdir. So‘nggi yillarda "Learning to Transform oneself and society" (o‘zini va jamiyatni o‘zgartirish) beshinchi ustun sifatida qo‘shilmoqda.

2. Pedagogik yondashuvlar va metodlar

Faol o‘rganish : O‘quvchilarni bilim olish jarayoniga faol jalb qiladigan har qanday metod. Muhokamalar, vaziyatli o‘yinlar (simulyatsiyalar, rolli o‘yinlar), loyihalar, tadqiqot ishlari, muammoni hal qilishga asoslangan o‘qitish (PBL), "o‘rganish uchun o‘qitish" (peer teaching). Bu metodlar hayotiy ko‘nikmalarni amaliyotda qo‘llash va mustahkamlash imkonini beradi.

Tajribaviy o‘rganish: Aniq tajriba, reflektiv kuzatish, mavhum konseptualizatsiya, faol eksperimentatsiya siklida amalga oshadi. Dasturlashtirilgan tajribalar, xizmat ko‘rsatish orqali o‘rganish, ish joyida o‘rganish kabi shakllarda hayotiy ko‘nikmalarni chuqur o‘zlashtirishga imkon beradi.

Sotsial-emotsional o‘rganish (SEL) dasturlari (CASEL): O‘zini anglash, o‘zini boshqarish, ijtimoiy anglash, munosabatlar ko‘nikmalari, mas‘uliyatli qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantirishga mo‘ljallangan tizimli dasturlar (masalan, PATHS, RULER). Muntazam darslar, butun maktab yondashuvi va oila hamkorligini o‘z ichiga oladi.

Kooperativ o‘rganish (Cooperative Learning - Johnson & Johnson): Kichik guruhlarda o‘zaro bog‘liqlik (positive interdependence), shaxsiy javobgarlik (individual accountability), to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zaro ta‘sir (promotive interaction), ijtimoiy ko‘nikmalar (social skills) va guruh jarayonini baholash (group processing) prinsiplari asosida ishlash. Aloqa, hamkorlik, liderlik, mas‘uliyat ko‘nikmalarini rivojlantirishda juda samarali.

Refleksiya va metakognitsiya: O‘quvchilarni o‘z fikrlash jarayonlari (metakognitsiya) va tajribalari haqida o‘ylashga (refleksiya) undash. Jurnallar, muhokamalar, portfoliolar, o‘z-o‘zini baholash. Bu shaxsning o‘z kuchli va kuchsiz tomonlarini, o‘rganish uslublarini

anglashiga, mustaqil o'rganuvchiga aylanishiga yordam beradi.

Favqulodda vaziyatlar va konfliktlarni boshqarish ta'limi: Aniq senariylar asosida xavf-xatarlarni baholash, qaror qabul qilish, konfliktlarni konstruktiv hal etish, birinchi yordam ko'rsatish ko'nikmalarini o'rgatish.

Media savodxonligi va raqamli fuqarolik: Axborotni tanqidiy baholash, xavfli kontentdan himoyalash, onlayn axloqiy munosabat (netiquette), raqamli asarlarga hurmat ko'rsatishni o'rgatish – zamonaviy hayotning ajralmas qismi.

Madaniy sensitivlik va inkluzivlik: Turli madaniyatlar, qarashlar va qobiliyatlarga nisbatan hurmat, hamdardlik va ochiq fikrlilikni rag'batlantirish. Global dunyoda muvaffaqiyatli munosabatlar uchun zarur.

3.Yosh xususiyatlari: Bolalik (6-12): O'yin orqali o'rganish asosiy. Oddiy ijtimoiy qoidalar (navbat, ulashish), asosiy his-tuyg'ularni tanib olish va ifodalash, sodda qarorlar. Kuchli model kerak (o'qituvchi, ota-ona). Aniq ko'rsatmalar va izchil kutilishlar muhim.

O'smirlik (13-19): Shaxsiy identifikatsiya shakllanishi, tengdoshlar guruhining ta'siri kuchli. Murakkabroq ijtimoiy munosabatlar, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, mustaqil qaror qabul qilish, jinsiy tarbiya, kelajakni rejalashtirish (o'quv/karera oid qarorlar), his-tuyg'ularni boshqarishning murakkablashuvi. Muhokama, haqiqiy hayotiy vaziyatlarni muhokama qilish, o'zini anglashga yo'naltirilgan faoliyatlar samarali.

Yoshlar va kattalar (>20): Mustaqillik, professional va shaxsiy hayotni muvozanatlash, uzoq muddatli maqsadlar, oila qurish, fuqarolik mas'uliyati. Loyihalarni boshqarish, real muammolarni hal qilish (jamoat loyihalari), mentoring, kouching, professional rivojlanish dasturlari muhim ahamiyatga ega.

4. Baholash :

An'anaviy imtihonlarning cheklovlari: Ko'p hayotiy ko'nikmalar (masalan, hamkorlik, hissiy barqarorlik, ijodiy fikrlash) standart testlar orqali to'liq o'lchanmaydi.

Alternativ baholash usullari: Portfolio: O'quvchining turli ishlari (loyihalar, reflektiv yozuvlar, videolar, baholash varaqalari) to'plami bo'lib, rivojlanish jarayonini va turli kompetensiyalarni namoyish etish imkonini beradi.

Kuzatuv (Observation): O'quvchilarning tabiiy (sinf, o'yin maydoni, loyihalar) yoki yaratilgan vaziyatlarda (rolli o'yinlar, simulatsiyalar) qanday harakat qilishini tizimli kuzatish va baholash (rubrikalar yordamida). *O'zini Baholash va Tengdoshlar tomonidan*

Baholash: O'quvchilarning o'z ko'nikmalari haqidagi fikri va tengdoshlarining bir-biriga bergan konstruktiv fikrlari. Bu metakognitsiya va o'zini anglashni rivojlantiradi.

Anonimlik va xavfsiz muhit muhim. **Vaziyatli testlar (Scenario-Based Assessments):** Aniq hayotiy vaziyatlarda (yozma, videodagi) qanday harakat qilishini so'rash yoki kuzatish. **Intervyu (Suhbat):** O'quvchi bilan suhbat orqali uning qarashlari, qaror qabul qilish jarayoni, muammoni hal etish usullari haqida chuqurroq ma'lumot olish.

360 Daraja baholash: O'qituvchi, ota-ona, tengdosh va o'quvchi o'zining o'zini baholashini o'z ichiga olgan ko'p manbali baholash (professional kontekstda ko'proq qo'llaniladi).

Formativ baholash: O'rganish jarayonida doimiy ravishda baholash va teskari aloqa berish, natijada o'quvchini rivojlanishiga yo'naltirish. **Summativ baholash (yakuniy baho)** bilan birga

muhim.

5.Samaradorlikka ta'sir etuvchi omillar:O'qituvchi: O'qituvchining hayotiy ko'nikmalarga nisbatan ijobiy munosabati, ularni o'qitishdagi kompetentligi (maxsus trening zarur), shaxsiy xususiyatlari (EQ, ochiq fikrlilik, hamdardlik), modeling qilish qobiliyati hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ta'lim muhiti: Hurmat, ishonch, xavfsizlik, xato qilish imkoniyati (o'rganish imkoniyati) bor fizik va psixologik muhit. Demokratik boshqaruv, o'quvchi ovozi eshinishi. Butun maktab yondashuvi (SEL dasturlari kabi) – barcha xodimlar va jarayonlar hayotiy ko'nikmalarni qo'llab-quvvatlaydi.

Oila hamkorligi: Oila va maktabning uyg'unligi, ota-onalarning hayotiy ko'nikmalarga qadriyati va ularni uyda qo'llab-quvvatlashi kuchli ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalar uchun ta'lim dasturlari foydali.

Ta'lim dasturi va siyosat: Hayotiy ko'nikmalarning aniq, o'lchanadigan maqsadlar sifatida milliy ta'lim standartlari va o'quv dasturlariga kiritilishi. Maktabdan tashqari yoshlar ishlari dasturlarining mavjudligi. Davlatning bu sohaga sarmoyasi.

Jamiyat va madaniyat: Mahalla, nodavlat tashkilotlar (NNTlar), ommaviy axborot vositalarining roli. Hayotiy ko'nikmalarga ijtimoiy e'tibor va qadriyat. Madaniy kontekstga mos keladigan modellar ishlab chiqish muhim.

6. Kuchli tomonlar va cheklovlar (Mavjud tadqiqotlar va amaliyotda):

Kuchli tomonlar: Nazariy asoslarning mustahkamligi; tajribaviy va faol o'rganish metodlarining samaradorligi to'g'risidagi dalillar; SEL va boshqa tizimli dasturlarning ijobiy natijalari (akademik yutuqlarning oshishi, xatti-harakat muammolarining kamayishi, psixologik farovonlikning oshishi); xalqaro e'tibor va tajriba almashinuvi.

Cheklovlar (Zaif tomonlar): O'qituvchilarning etarli malakasi va tayyorgarlik darajasi; cheklangan resurslar (vaqt, moliya, materiallar); aniq va ishonchli baholash usullarini amalga oshirishning qiyinchiligi; an'anaviy fanlarga e'tiborning ustunligi; ba'zi ota-onalar va jamoatchilikning "asosiy fanlar"dan chetga chiqishga nisbatan qarshiligi; madaniy va kontekstual farqlarni hisobga olmagan universal modellar; uzoq muddatli ta'sirlarni o'rganishdagi metodologik qiyinchiliklar.

Muhokama

Ushbu tahlil shuni ko'rsatadiki, hayotiy ko'nikmalarga oid kompetensiyalarni shakllantirish murakkab, ko'p jihatli va uzoq muddatli pedagogik jarayon bo'lib, u faqatgina an'anaviy "o'rgatish"dan iborat emas. Bu jarayon shaxsning intellektual, emotsional, ijtimoiy va axloqiy jihatlarning integratsiyasini talab qiladi.

Nazariy jihatdan konstruktivizm, ijtimoiy o'rganish, emotsional intellekt va butun shaxsni rivojlantirish g'oyalari mustahkam asos yaratadi. Biroq, bu nazariyalarning amaliyotga muvaffaqiyatli o'tkazilishi bir qator omillarga bog'liq. Eng muhimi – bu **o'qituvchilarning professional malakasi**. Hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish faqat darsda gapirib berish bilan cheklanmaydi; bu ko'nikmalarni o'zida namoyon etadigan, tajribaviy o'rganishni tashkil eta oladigan, hurmatli va xavfsiz muhit yarata oladigan, konstruktiv teskari aloqani bera oladigan o'qituvchilarni talab qiladi. Shu sababli, o'qituvchilarni qayta tayyorlash va

ularning malakasini oshirish dasturlari strategik ahamiyatga ega.

Ikkinchi muhim jihat – **metodologik tanlov**. Tadqiqotlar va amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, lektura usuli hayotiy ko'nikmalarni o'zlashtirishda eng kam samarali usuldir. Tajribaviy o'rganish, faol metodlar (PBL, rolli o'yinlar, loyihalar), muhokamalar, refleksiya va kuchli hamjamiyat hissiyatini shakllantiruvchi kooperativ o'rganish eng yaxshi natijalarni beradi. Tizimli SEL dasturlari katta salohiyatga ega bo'lib, ular faqat sinfda emas, balki butun maktab muhitida amalga oshiriladi.

Uchinchi katta muammo – **baholash**. Hayotiy ko'nikmalarning kompleks va dinamik tabiati ularni aniq o'lchashni qiyinlashtiradi. Standart testlar ko'p jihatni qamrab olmaydi. Portfoliolar, kuzatuv, refleksiv yozuvlar, vaziyatli vazifalar, o'zini baholash va tengdoshlar tomonidan baholash kabi ko'p tomonlama va davomiy (formativ) baholash usullaridan foydalanish zarur. Baholash natijasi faqat ball berish uchun emas, balki o'quvchining keyingi rivojlanishiga yo'l-yo'riq ko'rsatish uchun ishlatilishi kerak.

To'rtinchidan, **yosh xususiyatlarini** e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Bolalar uchun o'yin va aniq ko'rsatmalar, o'smirlar uchun tengdoshlar bilan muhokamalar va o'zini anglash, kattalar uchun esa real hayotdagi muammolarni hal qilish muhimdir. Dasturlar va metodlar mos ravishda moslashtirilishi shart.

Beshinchidan, **integratsiya**. Hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish maktabning yakka tartibdagi "fan"i bo'lishi mumkin emas. U an'anaviy fanlar kontekstida (masalan, adabiyotda insoniy munosabatlar, tarixda qarorlar oqibatlari, matematikada mantiqiy fikrlash), shuningdek, sinfdan tashqari faoliyatlar, oila va keng jamiyat bilan uzviy bog'langan holda amalga oshirilishi kerak. Davlat siyosati va resurslar ajratish bu integratsiyani qo'llab-quvvatlashi lozim.

O'zbekiston kontekstida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish ayniqsa dolzarbdir, chunki yangi avlod global raqobatbardoshlik, iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida faol hayot kechirishi kerak. Milliy ta'lim tizimida yangi dastur va standartlarga hayotiy ko'nikmalarning aniq kiritilishi ijobiy qadamdir. Biroq, bu dasturlarni amaliyotga samarali o'tkazish uchun yuqorida sanab o'tilgan barcha omillarga, ayniqsa o'qituvchilarning malakasini oshirish va resurslar bilan ta'minlashga katta e'tibor berilishi zarur. Madaniy jihatdan mos keladigan, mahalliy ehtiyoj va qadriyatlarni hisobga olgan modellar ishlab chiqish muhimdir.

Xulosa

Hayotiy ko'nikmalarga oid kompetensiyalarni shakllantirish – bu zamonaviy ta'limning asosiy vazifalaridan biri bo'lib, u shaxsning shaxsiy farovonligi, professional muvaffaqiyati va jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Ushbu tadqiqotning natijalari shuni ko'rsatadiki, bu jarayon mustahkam nazariy asoslarga (konstruktivizm, ijtimoiy o'rganish, EQ, butun shaxsni rivojlantirish) ega bo'lishi kerak.

Samarali amaliyot faol va tajribaviy o'rganish metodlariga (PBL, rolli o'yinlar, loyihalar, refleksiya), tizimli SEL yondashuvlariga, o'quvchi markazlashtirilgan pedagogikaga asoslangan. Yosh xususiyatlarini hisobga olish, ko'p tomonlama va davomiy baholash usullaridan foydalanish, kuchli o'qituvchi modellik qilishi va xavfsiz, qo'llab-quvvatlovchi

muhit muhimdir. Oila, maktab, mahalla va siyosat omillarining integratsiyasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Kelajakda tadqiqotlar o'zbekistonlik o'quvchilarning hayotiy ko'nikmalar darajasini, madaniy jihatdan mos metodlarning samaradorligini, uzoq muddatli ta'sirlarni va raqamli texnologiyalar ushbu jarayonga integratsiyasini o'rganishga qaratilishi kerak. Amaliyotda esa o'qituvchilarning malakasini oshirishga, resurslar yaratishga, alternativ baholashni joriy etishga va butun ta'lim tizimi bo'ylab hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishni ustuvor yo'nalish sifatida mustahkamlashga katta e'tibor berilishi lozim. Hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish nafaqat o'quvchilarga, balki butun jamiyatga katta iqtisodiy va ijtimoiy foyda keltiradi – bu salohiyatli, moslashuvchan, mas'uliyatli va insonparvar fuqarolarni tarbiyalashga sarmoya kiritishdir. Ushbu maqsadga erishish uchun qo'shma sa'y-harakatlar va uzoq muddatli strategik yondashuv talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
- 2.Mahkamov, S., & To'xtayeva, N. (2020). O'smirlarda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari. *Pedagogika jurnali*, (3), 45-52.
- 3.Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
- 4.CASEL. (2020). *CASEL's SEL framework: What are the core competence areas and where are they promoted?* <https://casel.org/core-competencies/>
- 5.Delors, J. (1996). *Learning: The treasure within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century*. UNESCO Publishing.
- 6.Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, 82(1), 405–432.
- 7.Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. Bantam Books.
- 8.Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365–379.
- 9.Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.
- 10.Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45(1), 79–122.
- 11.Miller, M. (2015). *Teaching and learning in affective domain*. In M. G. Moore (Ed.), *Handbook of Distance Education* (3rd ed., pp. 245-258). Routledge.
- 12.UNESCO. (2016). *Happy schools! A framework for learner well-being in the Asia-Pacific*. UNESCO Bangkok Office.
- 13.Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- 14.WHO. (1999). *Partners in life skills education: Conclusions from a United Nations Inter-Agency Meeting*. World Health Organization.